

AR

2011/3

Arhitektura, raziskave
Architecture, Research

UDK 72:904(497.572)
COBISS 1.02

TINA DEMŠAR VREŠ

51 - 58

PREPLET KRAJINE IN AVTOHTONE
ARHITEKTURE OTOKOV
SEVERNEGA KVARNERJA

*THE INTERTWINING OF LANDSCAPE
AND NATIVE ARCHITECTURE OF THE
NORTHERN KVARNER ISLANDS*

Fakulteta za arhitekturo
Inštitut za arhitekturo in prostor
Ljubljana 2011

ISSN 1580-5573

AR

Arhitektura, raziskave
Architecture, Research
2011/3

Fakulteta za arhitekturo
Inštitut za arhitekturo in prostor
Ljubljana 2011

Fakulteta za arhitekturo
Inštitut za arhitekturo in prostor

ISSN 1580-5573
ISSN 1581-6974 (internet)
<http://www.fa.uni-lj.si/ar/>

revija izhaja trikrat letno / published three times a year

urednik / editor
prof dr Borut Juvanec

regionalna urednika / regional editors
prof dr Grigor Doytchinov, Avstrija
prof dr Lenko Pleština, Hrvaška

uredniški odbor / editorial board
prof dr Vladimir Brezar
prof dr Peter Fister
prof dr Borut Juvanec
prof dr Igor Kalčič
doc dr Ljubo Lah

znanstveni svet / scientific council
prof dr Paul Oliver, Oxford
prof Christian Lassure, Pariz
prof Enzo d'Angelo, Firenze

recenzentski svet / supervising council
prof dr Kaliopa Dimitrovska Andrews
akademik dr Igor Grabec
prof dr Hasso Hohmann, Gradec
prof mag Peter Gabrijelčič, dekan FA

tehnični urednik / technical editor
doc dr Domen Zupančič

prelom / setting
Astroni d.o.o.

lektoriranje, slovenščina / proofreading, Slovenian
Karmen Sluga

prevodi, angleščina / translations, English
Milan Stepanovič, Studio PHI d.o.o.

klasifikacija / classification
mag Doris Dekleva-Smrekar, CTK UL

uredništvo AR / AR editing
Fakulteta za arhitekturo
Zoisova 12
1000 Ljubljana
Slovenija

naročanje / subscription
cena številke je 17,60 EUR / price per issue 17,60 EUR
za študente 10,60 EUR / student price 10,60 EUR
dekanat@fa.uni-lj.si

revija je vpisana v razvid medijev pri MK pod številko 50
revija je dosegljiva in ali indeksirana na naslednjih mestih:
Cobiss, ICONDA, MIT digital library, CEEOL, DLib, UL FA AR

za vsebino člankov odgovarjajo avtorji / authors are responsible for their articles

revijo sofinancirata / cofinanced
JAK, Javna agencija za knjigo RS
MŠS, Ministrstvo za šolstvo in šport

tisk / printing
Tiskarna Bograf

Uvodnik / Editorial	1		
Članki / Articles			
Borut Juvanec	5	Romana Kačič, Mattias Lidén	63
KAMEN, KRAS, ARHITEKTURA / STONE, THE KARST PLATEAU, ARCHITECTURE		REVITALISATION OF VINEYARDS IN THE TERRACED LANDSCAPE ON THE KARST RIDGE OF TRIESTE / OŽIVLJANJE VINOGRADOV V TERASASTI POKRAJINI TRŽAŠKEGA KRAŠKEGA ROBA	
Domen Zupančič	15	Eda Belingar	71
SPLOŠNI ORIS EKONOMIKE Z VIDIKA IZUMLJANJA PROSTORSKIH OBLIK / A GENERAL OUTLINE OF ECONOMICS FROM THE VIEWPOINT OF INVENTING SPATIAL FORMS		UPORABA KAMNA V ŽIVLJENJU KRAŠEVCEV / THE USE OF STONE IN THE LIFE OF THE KARST PEOPLE	
Andrej Kranjc	23	Barbara Jordan, Neža Pahor, Teja Bajt, Maja Brate	79
POMEN KRASA ZA KRASOSLOVJE / THE SIGNIFICANCE OF THE KARST FOR KARSTOLOGY		ŽIVLJENJE NA KRASU / LIFE IN THE KARST	
Mitja Guštin	27	Maja Uranič, Blaž Mlinšek, Katja Malus	83
GRADIŠČA – ODSEVI PRAZGODOVINSKE POSELITVE / HILLFORTS – REFLECTIONS OF PREHISTORIC SETTLEMENT		KRAŠKE ZGODBE / STORIES FROM THE KARST	
Jadran Kale	33		
UPRAVLJANJE KULTURNIM RESURSIMA KRŠKIH KRAJOLIKA / MANAGING THE CULTURAL RESOURCES OF KARST LANDSCAPES			
Beatriz Tomšič Čerkez	37		
KRAS2011: IZKUŠENJSKO UČENJE KOT KLJUČ ZA RAZŠIRJANJE ZNANJA O VREDNOTAH KAMNA / THE KRAS2011: EXPERIENTIAL LEARNING AS A KEY TO DISSEMINATING KNOWLEDGE ABOUT THE VALUE OF STONE			
Katja Hrobat Virloget	41		
USTNO IZROČILO O KRAŠKI KRAJINI. O ČASU, PROSTORU IN MITIČNI BABI / THE ORAL TRADITION OF THE KARST LANDSCAPE. ON TIME, SPACE AND THE MYTHICAL BABA			
Jelena Uršič	47		
ZNANJE, IZKUŠNJE IN ZABAVA V KAMNU / KNOWLEDGE, EXPERIENCE AND ENTERTAINMENT INVOLVING STONE			
Tina Demšar Vreš	51		
PREPLET KRAJINE IN AVTOHTONE ARHITEKTURE OTOKOV SEVERNEGA KVARNERJA / THE INTERTWINING OF LANDSCAPE AND NATIVE ARCHITECTURE OF THE NORTHERN KVARNER ISLANDS			
Jasna Fakin Bajec	59		
USTVARJANJE KRAŠKE KULTURNE DEDIŠČINE MED TEORIJO IN PRAKSO / CREATING KARSTIC CULTURAL HERITAGE BETWEEN THEORY AND PRACTICE			

This **special issue of AR 2011 3** bears the special stamp of the Karst: it deals primarily with stone. It is primarily devoted to the conference papers of the Karst2011 conference which took place on December 20, 2011 at the Hotel Maestoso in Lipica. The conference was organised as a Promotion of Science by the Slovenian Research Agency (ARRS) within the framework of the Karst2011 project, which is supported by UNESCO, SASA (Slovenian Academy of Sciences and Arts), the University of Ljubljana, the Mediacarso company and Kras magazine. On the occasion of the proposed establishment of the Dry Stone Wall Organisation of Slovenia, letters of support were received from professional organisations from around the world:

The introductory plenary lectures were by Professor Juvanec and Assistant Professor Zupančič. Prof. **Borut Juvanec** presented an outline of architecture in stone, of the types of constructions for which it can be used and the objects that people have assembled from stone. The title is **Stone, the Karst, architecture**. Stone is one of the earliest materials to be used by humans in the construction of dwellings. Yet stone structures are not merely dwellings; they can also be sanctuaries, sites of miracles or divination, tombs, traps, practical structures for storing water, improving soil fertility, health, or for protection, even against plague. In the paper **A general outline of economics from the viewpoint of inventing spatial forms**. Economics is Assistant Prof. **Domen Zupančič** presents economics as one of the parameters in the construction of stone elements. Economics is more important than is generally believed: it has a particular influence on shaping compositions in stone. An analytical presentation of a structure has to provide a critical assessment so that we can objectively confer it a place in architecture.

Lectures:

The significance of the Karst for karstology by Prof. **Andrej Kranjc**, member of the Slovenian Academy of Sciences and Arts (SASA), Ljubljana

Prof. Kranjc's lecture is exceptionally important for presenting issues connected to the Karst. A review of names and identities of the area extends back to pre-historic times, as the Romans, in fact, adopted the existing name, Carsus; its first Slovene version dates back to at least the ninth century. Hohenwart (1830) defined the karstic region as extending from the Udine area across the Slovenian Karst, Dalmatia, Herzegovina, Albania to Greece, and ending in Zakintos.

The policy of the Karst: landscapes of integration, Dr. **Jadran Kale**, University of Zadar, City Museum of Šibenik

The characteristics of the karst landscape have changed little since the Roman occupation, feudalism and the recent past of enforced industrialism: it is all a matter of stone and economics, the technology of agriculture and animal husbandry. Today, we are witnessing a revitalisation of tangible and intangible cultural heritage, which is why activities regarding the organisation of preservation are so much more important.

Prehistoric forts: forms of settlement in the Karst, Prof. **Mitja Guštin**, University of Primorska, Institute for Mediterranean Heritage

Significant information about the number of stone structures in the prehistoric period comes as a surprise: not because of the number of such structures, but because of our ignorance. The walls marking the culture of the former inhabitants are still standing and should, first of all, be presented to a wider public.

Posebna številka AR 2011 3 nosi posebni pečat Krasa: obravnava predvsem kamen. Objavljeni so predvsem nastopi na konferenci Kras2011, ki je tekla 20. decembra 2011 v hotelu Maestoso v Lipici. Konferenca je bila organizirana kot Promocija znanosti ARRS, Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, v okviru programa Projekta Kras2011, ki ima pokrovitelje: UNESCO, SAZU Slovensko akademijo znanosti in umetnosti, Univerzo v Ljubljani, družbo Mediacarso, revijo Kras. Ob predlagani ustanovitvi Organizacije za suhi zid Slovenije so poslale pisma stanovske organizacije v svetu:

CERAV, Centre d'Etudes et de Recherches sur l'Architecture Vernaculaire, Paris

ARTE, Asociacion por la Arquitectura rural Tradicional de Extremadura, Caceres

4 Grada - DRAGODID, Komiža Hrvatska

AMPS, Alleanza Mondiale per il Paesaggio Terazzato, Arnasco Genova

ISIS Symmetry, Int. Society for the Interdisciplinary Study of Symmetry, Melbourne - Budapest

Uvodni plenarni predavanji sta imela profesor Juvanec in docent Zupančič. Prof. **Borut Juvanec** je podal oris arhitekture kamna, kaj vse je v kamnu mogoče in kaj vse je človek s kamnom sestavil. Naslov je **Kamen, Kras, arhitektura**. Kamen je eden prvih gradnikov človekovega bivališča. Kompozicije iz kamna pa niso le bivališča, so tudi svetišča, objekti za prikazovanje čudeža ali napovedovanja sreče, so grobnice, pasti in uporabni objekti za pridobivanje vode, pa za pospeševanje plodnosti tal in zdravja, zaščite, celo pred kugo. Docent **Domen Zupančič** je predstavil ekonomiko kot enega vodil pri konstruiranju elementov v kamnu. Naslov njegovega nastopa je bil **Splošni oris ekonomike z vidika izumljanja prostorskih oblik**. Ekonomika je pomembnejša kot mislimo: posebej vpliva na oblikovanje kompozicij v kamnu. Analitična predstavitev objekta mora zagotoviti kritično presojo, da ga lahko objektivno umestimo v arhitekturo.

Predavanja:

Pomen Krasa za krasoslovje, akademik prof. dr. **Andrej Kranjc**, SAZU Ljubljana

Za odstiranje problematike Krasa je predavanje akademika Kranjca izjemnega pomena. Pregled poimenovanja in umeščanja prostora sega v predzgodovino, saj so jo že Rimljani povzeli kot Carsus, prva slovenska inačica pa sega vsaj v deveto stoletje. Prostor kraškega sveta sega po Hohenwartu (1830) od Vidma preko našega Krasa in Dalmacije, Hercegovine, Albanije do Grčije, na Zakintosu.

Politika krša: krajobrazi integracije, dr. **Jadran Kale**, Univerzitet u Zadru, Gradski muzej Šibenik

Krajske značilnosti kraškega sveta so se od antičnih centurij, skozi fevdalizem do polpretekle dobe prisiljenega industrializma le malo spreminjale: gre za kamen in za ekonomiko, za tehnologije agrikulture in živinoreje. Danes smo priča oživljanju snovne in nesnovne kulturne dediščine, zato so posegi v organizacijo ohranjanja toliko pomembnejši.

Prazgodovinska gradišča – oblika poselitve na Krasu, prof. ddr. **Mitja Guštin**, Univerza na Primorskem, Inštitut za dediščino Sredozemlja

Pomembna informacija o številu kamnitih struktur iz predzgodovinske dobe preseneča: ne zaradi števila, pač pa

The methods of using stone for defensive purposes (walls, forts) should be included in a system representing the karstic world as having the oldest stone constructions.

Bioclimatic Architecture, the symbiosis between people and water in Bosnia and Herzegovina, Prof. **Ahmet Hadrović**, Dean, University of Sarajevo, Faculty of Architecture

Water is the key element in the symbiosis between people and nature. Architecture enacts this symbiosis. Examples in Herzegovina corroborate this statement.

Wells in the Karst: the phenomenon, construction types, forms, **Eda Belingar**, ZVKDS (Institute for the Protection of Cultural Heritage), Nova Gorica

A review of karstic water wells requires a system involving technological, formal and usage criteria. Wells in the Karst are either open or closed, for private or public use, and their content and ownership are more or less indicated.

The Karst in the heart and eyes, **Jadran Sterle**, RTV Ljubljana
The Karst has a particular visual image, in which rustic identity and today's 'urban-rural' culture intertwine, a composition of both. This composition has to provide a higher value. With the aid of today's technologies, we must cultivate it, develop it and above all publicly show it. All factors must be taken into consideration: the virtual and the physical, and the spiritual values of the people who with their way of seeing and feeling continue to enrich this heritage. A presentation must include all these elements.

Dry stone wall – a habitat, Dr. **Andrej Gogala**, Museum of Natural Science of Slovenia

An exceptionally interesting presentation of life among the stones as only a dedicated biologist could produce - one who discovers, sees and knows the secrets of life which usually remain hidden from the average person. The presentation of this modest life also illustrates human efforts to survive among the stones from pre-history to the present.

Oral traditions about the Karst landscape, Assistant Prof. **Katja Hrobat Virloget**, University of Primorska, Science and Research Centre (ZRS)

There is an important area of human culture which is linked with space (death, for example, is linked with boundaries) which is all too little investigated and known to the public, including researchers. The other world, oak and cadastral boundaries, bear witness to this fact. An example is Baba, a figure from the karstic world, who is also an archaic pan-European mythical figure.

Creating Karst cultural heritage between theory and practice, Dr. **Jasna Fakin Bajec**, Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts (ZRC SAZU)

Understanding cultural heritage also involves the significance of preserving and protecting cultural artefacts of our forebears.

Solitary rocks in the popular tradition of Lokev, **Boris Čok**, master builder of dry stone walling, Lokev

Solitary rocks are particularly shaped stones or stone structures whose shapes have prompted people to adopt them and bestow with special characteristics; these may be physical (their extent), mythical, quite practical (water, survival) or merely visual (height, similarity, form). The values of these characteristics were generated by people, and their understanding of the values represented by shapes, names and beliefs. Around Lokev, evidence for this phenomenon is abundant.

The cultural heritage of North Velebit – characteristics, interpretation, models of revitalisation and sustainable use, **Rene Lisac**, architect, trainee researcher at the University

zaradi našega neznanja. Zidovi, ki označujejo kulturo nekdanjih prebivalcev, še stojijo in bi jih bilo treba predvsem predstaviti širši javnosti. Način uporabe kamna v obrambne namene (zidovi, gradišča) moramo kot najstarejše kompozicije vključiti v predstavitveni sistem kraškega sveta.

Bioclimatic Architecture, the symbiosis between people and water in Bosnia and Herzegovina, prof. dr. **Ahmet Hadrović**, dekan, Univerzitet u Sarajevu, AF

Voda je ključni element simbioze človeka z naravo. Arhitektura to simbiozo udejanja: s svojimi elementi ji omogoča delovanje, istočasno pa spreminja krajino, da ta postane še pomemnejši element človekovega posega vanjo. Primeri iz Hercegovine to potrjujejo.

Vodnjaki na Krasu, pojav, načini gradnje, oblike, **Eda Belingar**, ZVKDS Nova Gorica

Pregled kraških vodnjakov zahteva sistem po tehnologiji, po oblikah, po uporabi. Vodnjak na Krasu je odprt ali zaprt, za javno ali za zasebno rabo, z bolj ali manj označeno vsebino in lastništvom.

Kras v srcu in očeh, **Jadran Sterle**, RTV Ljubljana

Kras ima svojevrstno vidno podobo, kjer se prepletajo kmečka istovetnost in današnja 'meščansko-podeželska' kultura. Sestav obeh mora zagotoviti višjo vrednost. S pomočjo današnjih tehnologij moramo to gojiti, razvijati in javnosti predvsem pokazati. Upoštevanje vseh: navidezne in dejanske, fizične predstavitve in duhovnih vrednot človeka, ki s svojim videnjem in čutenjem bogati to dediščino tudi danes, v predstavitev je treba vgraditi vse te elemente.

Suhi zid – življenjski prostor, dr. **Andrej Gogala**, Prirodoslovni muzej Slovenije

Izjemno zanimiv prikaz življenja med kamni, kot ga lahko prikaže le predan biolog, ki odkriva, vidi in pozna skrivnosti življenja, ki so navadnemu človeku običajno skrite. Predstavitev skromnega življenja ponazarja napore tudi preživetja človeka v kamnu, vse od prazgodovine do danes.

Ustno izročilo o kraški krajini, doc. dr. **Katja Hrobat Virloget**, Univerza na Primorskem, ZRS

Pomembno področje kulture človeka, ki je povsem presenetljivo vezano na prostor (smrt na primer na razmejnice) je vse premalo raziskovano in v javnosti - tudi v strokovnih - premalo poznano. Onostranstvo, hrast in katastrske razmejnice so dokaz še danes. Primer je baba, ki kaže v vseevropskem prostoru arhaičen mitski lik, ne le v kraškem svetu.

Ustvarjanje kraške kulturne dediščine med teorijo in prakso, dr. **Jasna Fakin Bajec**, Znanstveno raziskovalni center SAZU

Razumevanje kulturne dediščine vključuje tudi pomen ohranjanja, zaščite in varovanja kulturnih stvaritev prednikov.

Kamniti osamelci v ljudskem izročilu Lokve, **Boris Čok**, mojster suhega zidu, Lokev

Kamniti osamelci so kamni ali kamnite structure posebnih oblik, ki so jih zaradi tega ljudje posvojili in jim dodali posebne lastnosti. Te so lahko fizične (doseg, razkorak ...) ali tudi mitske, povsem uporabne (voda, preživetje ...) ali le vizualne (višina, podobnost, oblikovanost ...). Vrednote so si ljudje ustvarili sami, razumevanje vrednot pa je podkrepljeno z oblikami, s poimenovanjem, z verovanjem. Okolica Lokve je s temi dokazili izjemno bogata.

Kulturna baština Sjevernog Velebita - karakteristike, interpretacija, modeli obnove i održivog korištenja, **Rene Lisac**, arhitekt, mladi raziskovalec Sveučilišta u Zagrebu, AF (**Martina Ivanuš, Grga Frangeš**)

of Zagreb, Faculty of Architecture (**Martina Ivanuš, Grga Frangeš**)

The theoretical system of the culture of North Velebit, with its pastoral life-style and traditional high-mountain architecture is the outcome of a serious scholarly investigation of architecture, ethnology and landscape architecture. Interesting graded transitions are described, which above all define architecture: size, form and details, which are the result of the available materials and environment, as well as people's requirements and skills. The objective of the proposed model is to produce an active system for preserving cultural heritage which will operate harmoniously from interpretation to implementation.

Karst2011: the significance of vernacular architecture in training and education, Assistant Prof. **Beatriz Tomšič Čerkez**, University of Ljubljana, Faculty of Education

The school system has usually ignored vernacular architecture and never mentions it. Endeavours to present the culture of our forebears should be included throughout the whole of a person's education, from nursery school to university if we wish to keep our culture alive. In the case of stone, the task is simple, as students are exposed to both theory and practice in the natural environment. The Karst2011 project has produced some good results in this context.

The Karst and Lipica, **Nataša Kolenc**, architect, Lipica Stud Farm

The Karst and Lipica Stud Farm are linked together by the landscape and karstic phenomena. Hence, issues which at the Stud Farm are additionally linked to economics, tourism and technological processes. The Lipikum Museum adds the cultural component. The Museum is an example of good practice in terms of museology issues, presentations and the arrangement of space.

The conference concluded with the adoption of conclusions on the process for establishing the Dry stone Organisation of Slovenia and by setting up the organisation of the Karst2011 project. One of the first sub-projects of Karst2011 will also 'The cultural landscape of the karstic world', a kind of live museum of the karst from the historical perspective from Udine to Zakintos.

The current issue mainly contains conference papers. I hope you enjoy them.

Editor

Teoretski sistem kulture severnega Velebita s pašniškim načinom življenja in planšarsko arhitekturo je plod resnega znanstvenega in raziskovalnega arhitekture, etnologije in krajinarstva. Zanimivi stopničasti prehodi definirajo predvsem arhitekturo: velikost, oblikovanost in detajle, kar je plod dosegljivih materialov in okolja, pa potreb in možnosti ljudi. Cilj postavljenega modela je postavitev aktivnega sistema ohranitve kulturne dediščine, ki teče od interpretacije do izvedbe skladno.

Kras2o11: pomen vernakularne arhitekture v vzgoji in izobraževanju, doc. dr. **Beatriz Tomšič Čerkez**, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta

Šolski sistem je do zdaj praviloma vernakularno arhitekturo prezrl in je sploh ni omenjal. Naporji za predstavljanje kulture naših dedov že od vrta in vse do univerze so nujni, če hočemo ohraniti kulturo tudi na tem področju. Na primeru kamna je to še najbolj preprosto, saj dobijo učenci teorijo in prakso prikazano v naravi. Projekt Kras2o11 kaže v tem kontekstu že kar nekaj rezultatov.

Kras in Lipica, Arhitektka **Nataša Kolenc**, Kobilarna Lipica
Kras in Kobilarna Lipica sta povezani s krajino in s kraškimi pojavi. Od tod problematika, ki je v Kobilarni vezana še na ekonomiko, na turizem in na tehnološke procese. Kultura je vključena z muzejem Lipikum, ki je vzorčen primer dobre prakse, tako v problematiki muzealstva, predstavitev in urejanja prostora.

Konferenca je končala delo s sprejetjem sklepov: o začetku postopka za ustanovitev Organizacije za suhi zid Slovenije in z oblikovanjem organov Projekta Kras2o11, v okviru katerega bo eden prvih podprojektov tudi 'Kulturna krajina kraškega sveta', nekak živi muzej krasa v zgodovinskih okvirih med Vidmom in Zakintosom.

V reviji so pretežno članki z nastopov konference. Upam, da vam bodo všeč.

urednik

Članki / *Articles*

PREPLET KRAJINE IN AVTOHTONE ARHITEKTURE

OTOKOV SEVERNEGA KVARNERJA

THE INTERTWINING OF LANDSCAPE AND NATIVE ARCHITECTURE OF THE
NORTHERN KVARNER ISLANDS**izvleček**

Predmet preučevanja doktorske disertacije (v nastajanju) je prepletanje krajinskih in arhitekturnih prvin v avtohtoni krajinski sliki otokov severnega Kvarnerja. Vprašanja, na katera odgovore iščem v raziskovalni nalogi, se nanašajo na področja varovanja in prenov krajinsko arhitekturnih morfemov, ki v tej regiji izginjajo v hitrem tempu. Vzroke za to najdemo predvsem v spremenjenem načinu življenja in dela lokalnega prebivalstva ter masovnem turizmu, ki sta v zadnjih desetletjih bistveno spremenila tipologijo pozidave, pa tudi v vse slabšem poznavanju prvin, ki te regije prepoznavno soustvarjajo. Spreminjanje krajinske slike je dolgotrajen proces, na katerega vpliva množica majhnih - spontanih - odločitev posameznika ter večjih planskih - nadzorovanih - odločitev stroke, ki še vedno ne deluje povezano. Možnosti soodločanja obeh strani v prihodnosti je cilj, h kateremu stremi delo v tu predstavljeni raziskovalni nalogi. Namen in cilj naloge je pridobiti osnovno inventarizacijo in analizo specifičnega regionalnega prostora ter pregledati raziskave in teme, ki so do sedaj ta prostor že obravnavale. Po zaključku naloge bi takšen interdisciplinaren pregled omogočil oblikovanje sistema informacij dostopnega širši javnosti, ki bi lahko različne stroke in laični del uporabnikov prostora povezal v celovitejše načrtovanje prenov in kreativno varovanje avtohtone krajinsko - arhitekturne dediščine obravnavane regije.

ključne besede

arhitekturna dediščina, kulturna krajina, krajinska slika, interdisciplinarno, kreativno varovanje dediščine, otok Krk

abstract

The subject of the doctoral dissertation (in progress) is the intertwining of landscape and architectural elements in the indigenous landscapes of the northern Kvarner islands. The questions I try to answer in this research deal with the protection, preservation and renovation of the landscape's architectural morphemes, which are disappearing at a rapid pace. The reason for this lies mainly in the modified way of life and work of the local population, mass tourism and deteriorating knowledge about the indigenous elements that co-create the local character of the region. Changing the landscape image is a long-term process that is affected by a number of small, spontaneous decisions taken by individuals, and major planning decisions taken by various experts who still do not work in an interdisciplinary mode. My goal - the participation of all parties involved - is briefly presented in this article. The purpose of the dissertation is to make a basic inventory and analysis of this region and a review of topics that have so far been researched there. Upon completion of the dissertation, an interdisciplinary review of information could be made available to the general public. This could bring the various disciplines and users of the space closer together in more comprehensive planning of renovations and creative protection of the landscape and architectural heritage in the region.

key words

architectural heritage, cultural landscapes, landscape image, interdisciplinary, creative protection of heritage, island of Krk

Nature is "a dead language to the uneducated passenger" [po Twain, 1883, str. 83].

Doktorska disertacija, ki je v nastajanju, raziskuje ohranjena zaledna naselja in krajinske strukture otokov severnega Kvarnerja. Kot interdisciplinarno in mednarodno zastavljena naloga je uspešno kandidirala tudi na razpisu Mladi raziskovalci iz gospodarstva, generacija 2010. Najprej pa bi rada podala obrazložitev h geografskemu izboru ter izboru tematike prenov in ohranitve avtohtonega v prepletu krajine in arhitekture.

Kot tuja obiskovalka - turistka, zadnjih 15 let, sprva kot mlada študentka in kasneje z analitičnimi očmi projektantke, spremljam spremembe v družbenem - bivanjskem in posledično vizualnem prostoru te regije. Gledanje prostora se je torej spreminjalo iz *"osebnega, celo čustvenega"* [Lah, 1994, str. 14] v analitičnega, ki poskuša z interdisciplinarno raziskavo razčleniti krajinsko sliko za kasnejše metodološko pristopanje k prenovam krajinsko arhitekturnih morfemov. Za oris bom opisala primer znanca domačina. V istem časovnem obdobju se je iz ribiča, ki je skupaj z očetom preživljal družino izključno z ribolovom, za kratek čas spremenil v lastnika gostinskega lokala. Kasneje v nepremičninskega investitorja. Zdaj z gradnjo apartmajskih objektov za najem spreminja arhitekturno podobo svojega domačega kraja. Stare lesene ribiške barke v marini pa počasi zamenjujejo katamarani in jahte.

Odgovor na vprašanje zakaj prenove in ohranjanje dediščine je jasno podan v Evropski konvenciji o varovanju arhitekturne dediščine, kjer *"najboljše upanje za prihodnost dediščine predstavlja njena uporaba. Medtem ko konservacija objektov zahteva veliko finančnih sredstev, je hkrati lahko vir novih delovnih mest in prihodkov"* [Convention for the protection of the Architectural Heritage of Europe, 1985]. Konservacijo

tu razumem kot *"vzdrževanje zatečenega stanja z namenom ohranitve spomenika"* [Demšar, 2004, str. 100]. Termin konservacija je za razliko od termina rekonstrukcija, kjer je potrebno v celoti slediti izvorniku (posamezni objekti), pri ohranjanju širše krajinske slike bolj ustrezen. Vseeno menim, da je ta v neskladju z edino nespremenljivko krajine, kar je njeno stalno spreminjanje zaradi družbenih in naravnih vplivov. Termin kreativno varovanje razumem kot ohranjanje identitete (prepoznavnosti in avtohtonosti) prostora, pri čemer z omejitvami ne zaviramo razvoja gospodarstva in kmetijstva. Z ustreznimi urbanističnimi, arhitekturnimi in krajinskimi zasnovami, ki so več kot le *"imitacija čitljivih krajinskih oblik iz okolice"* [Škrjanec, 2003, str. 34], lahko krajinsko sliko tudi danes oblikujemo v kompleksna in skladna 'prizorišča'.

Teoretski okvir raziskovalne naloge

V doktorski disertaciji bodo opravljene inventarizacije ter morfološke in strukturne analize primerov kvalitetno ohranjenih, avtohtonih mediteranskih naselij. Ti so v zaledjih otokov ravno zaradi slabšega razvoja masovnega turizma uspela ohraniti svoj *'duh prostora'*, a se zato danes soočajo z odseljevanjem prebivalstva.

Na strukturiranje arhitekturnih in krajinskih prvin v krajinski sliki izbranega regionalnega prostora so vplivali različni klimatski, reliefni, logistični, družbeni in utilitarni pogoji. Prepoznavno krajinsko sliko danes poleg naštetih vplivov soustvarjajo tudi simbolne vsebine, ki so jih skozi stoletja *'vgradili'* uporabniki prostora. V procesih načrtovanja prostora razumem zaznavanje kraja kot prepoznavanje njegovega prostorskega in družbenega konteksta. Za ustrezno oblikovanje krajev in prenov posameznih krajinsko arhitekturnih morfemov je poznavanje odnosov,

oblik in vzorcev konteksta nujno potrebno. Prepletenost prvin simbolnega in utilitarne vidika bodo prikazale zgoraj omenjene inventarizacije in analize zalednih naselij na otokih severnega Kvarnerja.

Kako nasprotujoče si dejavnike v prostoru obrniti v trajnostni razvoj in kreativno varovanje dediščine, bo v nalogi raziskano skozi primere dobre prakse, vzornih prenov in trenutnih trendov v turizmu.

Strokovni prispevek naloge

Z opravljenimi temeljnimi študijami bi bilo po zaključku naloge mogoče oblikovati širše dostopen sistem informacij o tipologiji, gradivih, prvinah, detajlih itn., ki predstavljajo avtohtono podobo prostora. S sodobnimi spletnimi mediji (npr.: internetna platforma in sistem povezav, načrtovanje na daljavo) bi bilo 'soodločanje' v načrtovanju in povezovanju vseh uporabnikov prostora korak bližje uresničitvi. Obstaja veliko možnosti povezovanja uporabnikov, ki v ta namen še niso širše uveljavljena. Povezovanje v socialnih omrežjih, spletni forumi in interaktivne podatkovne baze omogočajo dostop do informacij in izmenjavo mnenj ter izkušenj. Podobne cilje si je zadala Udruga Dragodid, iniciativa, ki na Hrvaškem deluje na področju raziskav in arhitekturnih delavnic gradnje suho- zidov. Še posebej aktivna je preko internetne strani www.dragodid.org. Skozi doseganje raziskovalno delo so bili vzpostavljeni tudi prvi stiki s hrvaškimi strokovnjaki, kot so doc. dr. Igor Toš iz zagrebške univerze za področje antropologije in arhitekturne teorije, z dr.sc. Aleksandro Faber, ki je na hrvaški Akademiji znanosti in umetnosti vodila znanstveni projekt Kamen, suhozidna kamena arhitektura i pejzaž Jadrana (koda: 101-0000000-3233, podrobneje na: <http://info.hazu.hr/projekti>) in arhitektom Brankom Orbanicem, ki vodi delavnice gradnje kašunov in suho- zidov v Istri znotraj projekta Revitas- Revitalizacija istrskega zaledja in turizma v istrskem zaledju. V članku bom na primeru naselja Dobrinj, ki se nahaja v osrednjem delu otoka Krk, prikazala način dela v doktorski disertaciji.

Slika 1: Geografski izbor doktorske disertacije- severni Kvarnerski otoki, v članku podrobnejše o otoku Krku in naselju Dobrinj. Podobna analiza naselja je bila narejena za naselje Vidoviči na otoku Cresu v okviru meddržavnega sodelovanja med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško (ARRS BI-HR/07-08-012). Podrobneje v članku Vidoviči in kultura oblikovanja prostora, objavljen v AR [Zupančič, 2010].

Figure 1: Geographic area covered by the doctoral dissertation - northern Kvarner islands, detailed island of Krk and the settlement of Dobrinj. A similar analysis of the village of Vidoviči on the island of Cres was conducted by intergovernmental cooperation between the Republics of Slovenia and Croatia. Details in the article "Vidoviči and the culture of spatial design", published in AR [Zupančič, 2010].

Razvoj in vpetost Dobrinja v prostor

Naselje Dobrinj skupaj z mesti Krk, Vrbnik in Omišalj predstavlja najstarejše omenjene centre otoka. Ti so, kot upravni in verski centri imenovani kaptoli, skozi stoletja narekovali razvoj otoka. Po arheoloških raziskavah so ostanki starokrščanske bazilike v mestu Krk, zgrajene na rimskih termah, datirani že v 5. st. [glej Gulin, 2008, str. 337]. Zaradi družbenih in geografskih razmer se po razvoju in pomembnosti v današnjem prostoru naselja med seboj močno razlikujejo. Mesta Krk, Vrbnik in Omišalj so zaradi neposredne bližine morja in dobrih cestnih povezav obdržala pomemben status tudi z razvojem turizma. Naselje Dobrinj, ki je urbanistično, funkcionalno in lokalno opredeljen kot mesto, pa danes naseljuje komaj sto stalnih prebivalcev. Kljub temu je Dobrinj upravno središče občine z 20 naselji, ki predstavljajo skoraj 30% vseh naselij otoka [Opačić Tvrtko, 2005]. Naselje predstavlja tudi kulturno središče z etnografskimi zbirkami, manjšimi muzeji in zasebno galerijo Infeld. Krajinska slika naselja se je razvila skozi stoletja plastenja naravnih in antropogenih prvin. Tukaj bi omenila tudi štiri glavne značilnosti krajev, ki vplivajo na naše doživljanje prostora, in sicer: sestavljenost (kompleksnost), povezanost (koherenca), skrivnostnost in čitljivost [glej Kaplan idr., 1989].

Slika 2: Pogled na naselje iz zaliva Soline kaže na utrdbeni značaj s strnjeno silhueto, ki sledi raščnemu terenu.

Figure 2: View of the settlement from Soline Bay showing the defensive character, with a compact silhouette that follows the sloping terrain.

Kot versko središče je bil Dobrinj na otoku omenjen prvi, in sicer leta 1100 kot dobrinjski kapitul s cerkvijo Sv. Stjepana in cerkvijo Sv. Vida v zaselku Sveti Vid Dobrinjski [glej Gulin, 2008, str. 343], in je bil že takrat avtonomno središče z lastnimi prihodki, posestvi, matičnimi knjigami in upravo [Gulin, 2008]. Lega naselja je na osrednjem delu otoka. Dvignjeno na vzpetino, logično sledi raščnemu terenu in s strnjeno pozidavo kot utrdba bedi nad zalivom Soline. Izredno premišljena, strateška postavitev v prostor upošteva teren in zagotavlja pregled nad dostopom do oz. z morja in Kvarnerskim zalivom vse do Istre. Zanimivo je, da Dobrinj kot edini izmed šestih krških kaštelov, kot jim pravijo domačini (iz lat. *castellum*), nima utrdbenega obzidja. V skladu z ugotovitvami dr.sc. Aleksandre Faber bi lahko razumeli, da je lokacija naselja izbrana tako, da nudi "najbolj optimalne pogoje za uspešno in sigurno obrambo, pri čemer je bilo najpomembnejše mesto izbrano za posebne namene, v najzgodnejših obdobjih naseljevanja najverjetneje za svetišče" [Faber, 2000, str. 147]. Tezo tu potrjuje centralna postavitev dveh cerkva in samostojnega zvonika, okrog katerih se je naselje razvilo. Zaradi strmo padajočega terena se naselje izven začetnih okvirjev ni moglo širiti.

Bližina sveže vode je zagotovila dobre, čeravno skromne obdelovalne površine. Razvoj in členitev grajenega in krajinskega gradiva sta dokaj jasno vidna še danes. Struktura in

zasnova zazidave sledi plastnicam terena, kar je razvidno tudi iz usmeritev slemen stavbnih objektov. Na bolj položnem terenu potekajo smeri slemen večinoma vzporedno s plastnicami. Na bolj strmem terenu so slemena praviloma postavljena pravokotno na plastnice. Večina objektov ima dvokapne položne strehe. Pojavnost krajinskih in arhitekturnih prostorskih prvin v naselju Na vstopu je zanimiva postavitev vaškega pokopališča, ki je v Mediteranu, kot samostojna prostorska enota, velikokrat locirano izven naselja. Ob zgornji glavni vstopni poti sta ohranjena *guvna* (oz. *gumno*). Oba sta dvignjena in obzidana, krožne oblike ter znotraj kamnito tlakovana. Guvno je bilo včasih namenjeno mlačvi žita in hkrati srečevanju vaščanov ob žetvi. Ob spodnji vstopni poti se kot del domačije nahajata balinišči (lokalno imenovano jog), kjer so se po pričevanju domačinov odvijali pravi vaški turnirji.

Slika 3, 4: Zračni posnetek in aerofoto posnetek Dobrinja jasno prikazujeta organizacijo naselja ter sledenje zazidave in pridelovalnih površin terenu [<http://croatia.hr/hr-HR/Odredesta/Mjesto/Dobrinj>].

Figure 3, 4: Aerial view of Dobrinj showing the clear organisation of the built and agricultural elements on the topography of the site.

Na vstopnem delu naselja se nahajajo (nekdanji) samostojni gospodarski objekti za hrambo pridelkov in hlevi za živino (tudi za konje), katerih fasade so vidne kamnite ali obdelane (*žbukane*). Vzporedno s pokopališčem potekata obe glavni poti v oz. skozi naselje (vzhodna in zahodna). Že potek poti z vizuro na zvonik cerkve razkrije prepleten simbolnih in funkcionalnih prvin v strukturiranju prostora. Strnjena gradbena linija stanovanjskih objektov sledi osi vstopnih poti, ki se nato odpre naprej v vaški (oz. mestni) trg in park, kjer se pod drevoredom kostanjev tudi v današnjih časih odvija družabno

življenje. Trg je oblikovan v dveh nivojih z nekaj metrov visokim zidom. Nanj so v več nivojih vpete vzdolžne kamnite klopi in sedala, ki bi ob ukinitvi parkiranja lahko bolj izrazito izkazovale svoj edinstveni značaj. Značilnost oblikovanja mediteranskih trgov je podprta s sklenjenim obodnim stavbnim nizom. Tu je locirana prva šola, ki jo je leta 1841 v lastni hiši odprl domačin, duhovnik Anton Kirinčič [Občina Dobrinj, www].

Slika 5, 6, 7, 8: Vstopna pot z glavno vizuro na cerkveni zvonik. Trg kot prostor srečevanja z gradivi in raznolikimi teksturami kaže razvoj skozi čas. Sestop z glavnega trga razkrije prvotno obdelavo na zapuščenih kamnitih stanovanjskih objektih. Barvo ometa 'žbuke' določa agregat, pridobljen v okolici naselja in ga je danes težko najti.

Figure 5, 6, 7, 8: The main access road with a view of the church tower. The village square as a meeting place shows development over time with diverse materials and textures. Beyond the main square there are abandoned houses with original facades. The typical colour of the facade comes from sand found nearby, which is hard to find today.

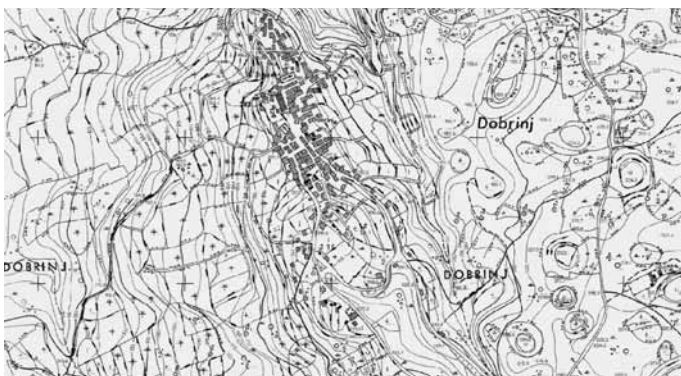
Samostoječi cerkveni zvonik, zgrajen v 16. stoletju, je izmaknjen s sredine trga proti razgledišču na severnem delu vasi. Razgledišče je dvignjeno nad teren in tako posebej izpostavljeno ter ima razgled na širši Kvarnerski zaliv. Gručasta členitev zazidave se po spodnjem nivoju nadaljuje v severni del naselja,

ki se izteče v odprto, sedaj zaraščeno krajino. Hiše oziroma domačije so na vzhodnem delu večinoma delno zidane v teren, s terasno oblikovanimi pridelovalnimi vrtovi po zunanjem obodu naselja. Racionalnost in enotnost gradnje je z nizanjem objektov ob glavni dostopni poti in gradnje na skali pustila več možnosti razmeščanja pridelovalnih površin. Te so razporejene po terenu navzdol, ponekod izvedene s tipičnimi stopnišči in prehodi-škalinami in škalicami, ki omogočajo dostope do vrtov. Kamnite krajinske prvine in njihovo poimenovanje na otoku Krku je podrobneje opisal Ivica Brozić v diplomski nalogi Antropogenizacija kamena na otoku Krku.

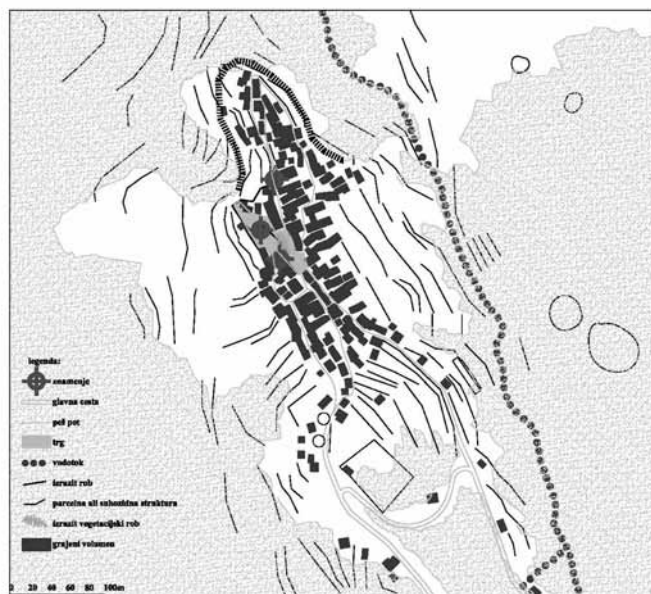
Slika 9: Pogled na zaliv Soline z razgledne točke. Vrtovi za pridelavo poljščin, trte in oljk, ki se terasno spuščajo, so ograjeni s kamnitimi in lesenimi prviniami. Figure 9: View of Soline Bay. Terraced gardens for vegetables, vines and olive trees are divided by stone and wood elements.

Slika 10: Plastnice, parcelacija in terasna zasnova Dobrinjštine, kakor področju pravijo domačini, sta neločljivo prepletena pri strukturiranju prostora. Danes je veliko teras zaradi opuščanja kmetijstva v zaraščanju, zato je struktura prostora na katastrskih kartah dosti bolj čitljiva. [http://www.gis.pgz.hr/gis/default.aspx]. Figure 10: The terrain, land subdivision and terraces of the Dobrinjštine area are inextricably intertwined in the structuring of space. Today, due to the abandonment of farming, most terraces are overgrown. The structure of the space is much easier to read on topographic cadastral maps.

Vrtovi se terasno spuščajo ter omogočajo gojenje poljščin, oljk in trte. Pridelovalne površine so vzpostavljene s kamnitimi zidovi različnih izvedb (z in brez veziv, samostojni ali podporni) in terasami različnih dimenzij ter oblik. Postavitev teras vedno sledi terenu, zato so nekatere vzdolžne in ozke, druge krajše in zaobljenih oblik. Na ta način se je pridobila visoko kakovostna in vlažna prst, kar se kaže tudi v intenzivnem zaraščanju neobdelovanih površin. Na ne-vzdrževanih površinah najdemo drevesne sorte Robinije (*Robinia pseudoacacia*), belega gabra (*Carpinus orientalis*), puhastega hrasta (*Quercus pubescens*) s

podrastjo robidovja (*Rubus* sp.), brinov (*Juniperus* sp.), lovorja (*Laurus nobilis*) itn. Po pogovorih z domačini sem ugotovila, da je na robovih naselja nujno potrebno zaščititi vrtove pred številno divjadjo (srne, divje svinje, zajci). Zaradi zaraščenosti strmega terena, ki je izredno težko dostopen, ni povsod razvidno ali so prehodi vrtov ograjeni z lesenimi oborami ali kamnitimi prviniami (*škatica, laz*). Najbolj zastopana vrsta vegetacije na vrtovih, in sicer pri drevesnih sortah, je sadno drevje, kot npr. figa (*Ficus carica*) in oljka (*Olea europaea*), v manjšem obsegu kostanj (*Aesculus hippocastanum*), oreh (*Juglans regia*), breskve (*Prunus persica*), kaki (*Dyospiros kaki*) in češnje (*Prunus avium*). Zelišča in aromatične rastline, npr. rožmarin (*Rosmarinus officinalis*), sivka (*Lavandula angustifolia*) ipd., lovor (*Laurus nobilis*) in druge cvetoče grmovnice, se v vrtovih uporabljajo kot oblikovni poudarki. Drobnost strukturo pridelovalnih površin členijo večje poteze oljčnih nasadov. Suhozidi so zidani iz manjšega kamenja, v enojnih in dvojnih izvedbah (*lokalno unjula in dupla gromača*). Z manjšim kamenjem je izvedba zidov lažja in zahteva manj 'delovnih rok'. Na višinskih preskokih, prehodih in lastniških mejah se pojavljajo masivnejši zaključki. Pri gradnji je velikokrat razvidna ponovna uporaba elementov (stopnice, preklade). Zaradi staranja in odseljevanja prebivalstva, zaraščanja pridelovalnih površin ter propada kamnitih ter lesenih prostorskih prv in tudi tu, kot drugje v Mediteranu, krajinska slika izgublja svojo kompleksnost. Izginjanje vzorcev v krajini posledično "transformira krajine izrednega pomena v poenostavljene in manj zanimive. Tako zaradi izgube kulturnih in vizualnih kvalitete izgubijo svoj pomen" [Aničić idr., 2004, str. 103].

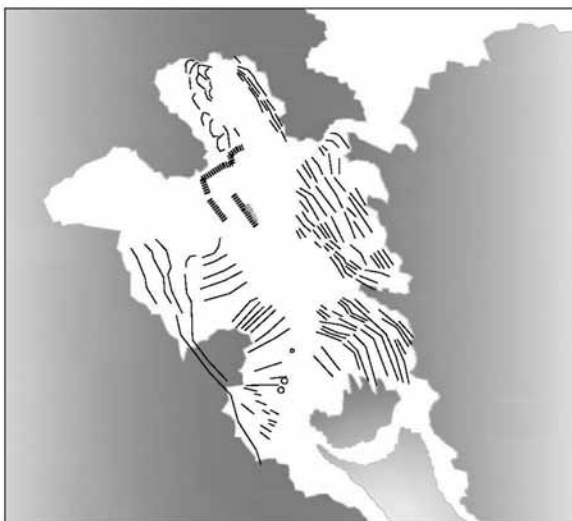

Slika 11: Strukturno morfološka analiza s čitljivo pozidavo je pokazala razdrobljeno pozidavo na vstopnem delu kjer so objekti večinoma gospodarski. Strnjene gradbene linije stanovanjskih objektov, ki sledijo glavni komunikaciji, so skoncentrirane okrog verskih in upravnih objektov v centru naselja. Figure 11: A structural and morphological analysis shows a clear pattern of dispersed farm outbuildings. The continuous built fabric of residential buildings, which continue along the main communication routes, are concentrated around the religious and administrative buildings located in the centre of the settlement.

Ugotovitve inventarizacije in analiz naselja

Krajinsko arhitekturna analiza je zastavljena kot interdisciplinaren pogled na vzroke in procese, ki so vsebinsko

in kvantitativno vplivali na formiranje prostora. Strukturno morfološka analiza naselja je prikazala usklajenost umeščanja arhitekturnih in krajinskih prvin z reliefnimi značilnostmi. Na podlagi objektivno določljivih podatkov o krajinski zgradbi in tudi na podlagi dojetja prostora lahko izluščimo jasna merila vrednotenja kulturnih krajin [glej Mlakar idr., 2006, str. 222]. Z dominantami in vizurami sta orientacija in hierarhija v prostoru jasno nakazana. Postavitev obeh dominant-arhitekturne (zvonik) in krajinske (drevored kostanjev) še dodatno izpostavlja simbolni pomen trga kot prostora družabnega življenja. Drevored kostanjev je zakonsko zaščiten kot dediščina oblikovane narave. Kulturna krajina s strukturami teras, suho- zidov in agrikulturnih vegetacijskih prvin obdaja naselje in vzpostavlja prehod med 'divjo' naravo in 'ustvarjenim' prostorom človeka. Glede na dejstvo, da je nova pozidava na strmih robovih praktično nemogoča in tudi zakonsko omejena, je vzdrževanje 'kultiviranega' prehoda med obema nasprotujočima prostorskima entitetama toliko bolj nujno. Kulturna krajina lahko tu kot "splet zavestno ustvarjenih prostorov na površju zemlje" [Kučan, 1998, str. 19] ohranja simbolno prepoznavno in utilitarno vlogo. V kombinaciji s prej omenjeno umestitvijo prostorskih poudarkov lahko dominante z odklikom naravne krajine v ozadje še posebej poudarimo. Z ustvarjanjem kontrasta se tako lahko v prostoru hkrati odražata pretekla tradicija rabe in avtohtono oblikovanje prostora.

Slika 12: Vzdolžne terase ob vzhodnem delu naselja. Skladno s padajočim terenom proti vodotoku se vzdolžni sistem teras okrog severnega dela naselja previje v krajše in širše terase nepravilnih oblik. Teraso prekine vertikalna dominantna razgledišča z zvonikom.

Figure 12: The longitudinal terraces at the eastern part towards the stream follow the contour of the settlement in the northern part to shorter and wider terraces of irregular shape.

Ljudsko stavbarstvo je v svoji pojavnosti in značaju vrednoteno kot skrajno poenoteno, brezčasno, utilitarno in reprezentativno [glej Canizaro idr., 2007]. V naselju najdemo več tipov in razporeditev stanovanjskih in gospodarskih stavbnih enot ter stavbnih enot javnega značaja. Te so z današnjimi vzorci oziroma pogoji gradnje skoraj neponovljive. Druga značilnost vernakularne arhitekture je njena "dodana vrednost in spremenljiv značaj, tako drugačen od zaključenih, enoznačnih oblik, značilnih za večino sodobne arhitekture" [Rapoport, 1969, str. 5-6].

Kljub večinoma zraščanim skupinam stavb in strnjenim nizom pozidave vzdolž ceste, najdemo znotraj naselja tudi manjše samostojne objekte. Posamezne stavbe in nizi so smiselno-glede na plastnice- razporejene pravokotno ali vzporedno s cesto. Značilni krški pojav konobe (delno vkopane kleti pod stanovanjskim delom z arkadnimi vstopi, namenjene shranjevanju poljščin, vina ter za drobnico) se tu pojavljajo v manjšem obsegu. Objekti imajo večinoma položne (20-30°) simetrične dvokapnice, krite z opečno kritino (*kanalico*). Les se uporablja za strešne in medetažne konstrukcije, okna, vrata in tudi opore vinske trte na pročeljih hiš. Vhodi so poudarjeni z arhitekturnimi, kamnoseškimi detajli ali z enostavnejšimi kamnitimi členi. Okenski okvirji (*lokalno jim pravijo erte*) so kamniti, manjših dimenzij z lesenimi polkni (*škurami*) za zaščito pred burjo in poletnim pregrevanjem. Opazni so kovinski dekorativni elementi ograj, ki so v večini naselja enotne oblike s stiliziranim srcem. Na javnih in zasebnih površinah se pojavljajo kamniti vodnjaki (*gustirne*). Prevladuje zidana kamnita gradnja z ometanimi fasadami. Izjema so nekateri gospodarski objekti, kjer je kamnita fasada vidna ali slabo ometana. Po pripovedovanju domačinov tu piha zelo močan jugo, ki ob močnih nalivih nosi dež horizontalno in posledično neometane objekte '*zalije skozi zid*'. Uporabljena gradiva pri gradnji stavbnih enot so kamen, les, opeka in kovina, ki ne glede na čas nastanka jasno izražajo smisel za razmerja, kompozicijo ter logično uporabo oblikovnih prvin in gradiv.

Slika 13, 14: Zapuščen stanovanjski objekt v centru naselja z ometano fasado, kamnitimi okvirji vrat in oken ter leseno oporo za vinsko trto. Objekt je samostojen, z manjšim vrtom ob strani. Zapuščen gospodarski objekt na vstopu v naselje z vidno kamnito fasado in manjšim številom odprtih. Objekt je samostojen in delno vkopan z ločenim vhodom v klet po spodnjem nivoju.

Figure 13, 14: Abandoned residential building in the centre with stucco facade, stone door frames and windows, and a wooden support for a vine. The house is detached, with a small garden to one side. An abandoned farm outbuilding stands at the entrance to the village with a visible stone facade and a few openings. This building also stands alone, with the basement built into the sloping terrain.

Primeri prenov v Dobrinju

V strukturno morfološki analizi je bila ugotovljena pojavnost samostojnih, dislociranih gospodarskih objektov na vstopnem delu naselja. Strnjena oziroma zgoščena struktura stanovanjskih objektov se nadaljuje proti centru naselja. Samostojni gospodarski objekti, ki so večinoma enonadstropne stavbe s

Slika 15, 16: Primeri prenovljenih stanovanjskih objektov prikazujejo raznolik pristop k prenovam. Zgornja slika prikazuje avtorski primer prenove, kjer je nov arhitekturni člen (balkon) pritrjen na objekt s skulpturalnimi kovinskimi nosilci. Člen se jasno loči od ohranjenega stavbnega oboda in poudarja kontrast med starim in novim. Avtor in glavni izvajalec prenove je avstrijski kipar Max Seibald, ki objekt uporablja kot delovni in bivalni prostor.

Figure 15, 16: Examples of renovated housing show a diverse approach to renovation. The figure above shows a very distinctive renovation, where a new architectural element (balcony) is attached to a building with sculptural metal brackets. The element is clearly not part of the old architectural repertoire, and thus emphasises the contrast between old and new. The designer and main contractor of the renovation was Austrian sculptor Max Seibald, who uses the house as a working/living space.

Slika 17, 18: Večina prenovljenih objektov je ometanih v različnih teksturah in barvah. Kot način fugiranja kamnite fasade je bil pri nekaj prenovah uporabljen sivi cement. Barva fuge je v prevelikem kontrastu z barvo kamna in deluje moteče ter tuje.

Figure 17, 18: Most of the renovated buildings are plastered in different textures and colours. In some renovations, using a grouted stone method, grey cement has been applied to the facade. There is too much contrast between the paint and the colour of the stone, making it appear strange and intrusive.

kletjo deloma vgrajeno v teren, so v zadnjem času podvrženi prenovam. Razlog za to lahko najdemo v lažji dostopnosti, in posledično v logistiki prenove. Stanovanjski objekti v centru naselja so namreč zaradi strnjenih gradbenih linij in ozkih ulic težje dostopni s strojno mehanizacijo. Dela je potrebno opraviti ročno. Nedavno prenovljeni objekti se ločijo na fasadne obdelave s 'fugiranjem' - vidno kamnito fasado, oziroma na fasado s sodobnimi silikatno silikonskimi ometi. Fasade so, razen nekaj

izjem, v rumenkasto pastelnih tonih, a vseeno s svojo izrazito 'sodobno teksturo' končne obdelave in prekrivanjem kamnitih okenskih okvirjev zmanjšujejo videzno skladnost. Avtohtoni rumenkasti omet je viden samo še na nekaterih ne- obnovljenih objektih v Dobrinju in bližnjem Vrniku. Vidne kamnite fasade so fugirane z različnimi vezivi. Sporna je uporaba sivkastih agregatov, ki so trenutno logistično in cenovno bolj dostopni. Po pogovoru z lokalnimi gradbeniki sem ugotovila, da je alternativa sivemu cementu in pesku, kombinacija belega cementa z grobim peskom bež barve (granulacije 0-8mm), ki se ga pridobi iz bližnjega peskokopa v naselju Garica. V postopku obdelave vidnih kamnitih fasad je najprej predvidena učvrstitev konstrukcije objekta z zapolnjevanjem vmesnih prostorov (med kamni) z malto. Sledi fugiranje s prej omenjenim vezivom, in kot zadnje, ščetkanje fuge z jekleno ščetko. Končni videz fug je dosti bolj podoben barvi prvotno vgrajenega kamna. Rezultat je homogena fasada, ki se ujema tudi s prvotnimi grobimi ometi stavbnih objektov. Težnje k fugiranju kamnito zidanih stavb so v širšem mediteranskem prostoru trenutno v 'trendu'. Pred 'fugiranjem za vsako ceno' opozarjata tudi dr. sc. Aleksandra Faber in arh. Branko Orbanič. Gre za vprašanje konteksta in pretekle ter današnje rabe posameznega objekta.

Sklep

Vnašanje sodobnih gradiv in prvin pri prenovah krajinsko arhitekturnih morfemov je dilema, na katero odgovarjajo že same definicije terminov. Osnovna zahteva rekonstrukcije je striktno sledenje izvorniku. Pri konservaciji gre za ohranjanje nekega zatečenega stanja. Pri prenovah, kjer ni na voljo zadostnih virov za rekonstrukcijo in kjer so zaradi novih potreb nujno potrebne "velikostne spremembe razmerja stavb" [Fister idr., 1993, str. 73], je potrebna ločnica med 'starim' in 'novim', kreativno varovanje torej, vendar tako, ki ohranja prepoznavne značilnosti in posebnosti specifičnega regionalnega prostora. Vprašanje varovanja kulturne krajine je neločljivo povezano

Slika 19, 20: Arhitekturni in krajinski člen, ki se kot posebnosti skrivata znotraj naselja.

Figure 19, 20: Interesting architectural and landscape elements which are hidden features within the village.

s podobo *"kulture krajine v času, ko se bistveno spreminjajo načini rabe in odnos do prostora"* [Kučan, 1998, str. 216]. Prednost Dobrinja v turističnem pomenu in razvoju je ravno v izjemni prostorski umestitvi, strukturni zasnovi naselja z jasno izraženim centrom ter platenju krajinskih in arhitekturnih prvin skozi stoletja v kompleksno krajinsko sliko. S kakovostnimi prenovami stavbnih objektov in vzdrževanjem, ali bolje rečeno obdelovanjem kulturne krajine, ki obdaja naselje, bi bilo lahko naselje bolj prepoznavno tudi v širšem prostoru. Dobro poznavanje vseh raznolikih plasti prostorskega konteksta in razvoja je torej lahko ustrezna osnova za prostoru primerno načrtovanje danes in v prihodnosti.

Viri in literatura

- Aničić, B., Rechner, I., Perica, D., 2004: Strukturni slovar kulturne krajine na otoku Krku (Hrvaška). V: Acta Carsologica 33/1, str. 101-115. [elek. vir.]. Dostopno na: <http://www.zrc-sazu.si/izrk/Carsologica/Acta331/Pdf3331/branka.pdf>
- Canizaro, B., 2007: Architectural Regionalism, Collected Writings on Place, Identity, Modernity and Tradition. Princeton Architectural Press, New York.
- Convention for the protection of the Architectural Heritage of Europe (ETS No. 121); [elek. vir.]. Dostopno na: <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/121.htm> [5.11.2011]
- Brozić, I., 2008: Antropogenizacija kamena na otoku Krku. Diplomsko naloga. Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Zagreb.
- Demšar, T., 2004: Krajinsko arhitekturne značilnosti vojaških pokopališč prve svetovne vojne na območju Soške fronte in njihova prenova. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, Ljubljana.
- Faber, A., 2000: Gradnja protohistorijskih i ranoantičnih bedema u priobalju Ilirika. *Histria Antiqua*. Stran 147.
- Fister, P. idr., 1993: Glosar arhitekturne tipologije. Zavod za prostorsko planiranje, Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana.
- Gulin, A., 2008: Hrvatski srednjovekovni kaptoli: loca credibilia Dalmacije, Hrvatskog primorja, Kvarnerskih otoka i Istre. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb. Str. 337 – 344.
- Kaplan, R., Kaplan, S., 1989: The experience of nature. A psychological perspective. Cambridge university press, Cambridge.
- Kučan, A., 1998: Krajina kot nacionalni simbol. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Lah, L., 1994: Prenova stavbne dediščine na podeželju – Kras. Dolenjska založba, Tiskarna Novo mesto, Novo mesto.
- Mlakar, B., 2006: Kulturna krajina kot kulturna dediščina. V: n., Bratina-Jurkovič, B., Mlakar, ur. Mednarodna konferenca Krajina in družba. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor republike Slovenije. 2006. Str. 220-233.
- Občina Dobrinj, 2011. Upoznajte Opčino Dobrinj – Povijest. [online]. Dostopno na: http://www.dobrinj.hr/povijest_hr.htm [8.11.2011]
- Opačić Tvrtko, V., 2005: Opčina Dobrinj na Krku – može li se razviti turizam u uvjetima otočne periferije? [elek. vir.]. Dostopno na: <http://www.geografija.hr/clanci/763/opcina-dobrinj-na-krku-moze-li-se-razviti-turizam-u-uvjetima-otocne-periferije> [10.11.2011]
- Škrjanec, M., 2003: Načrtovanje poti in spremljajoče turistično rekreacijske infrastrukture na primeru bodočega krajinskega parka Radensko polje. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, Ljubljana.
- Twain, M., 1883: Life on the Mississippi. [elek. vir.]. Dostopno na: <http://books.google.si/books?id=A313N7bQLukC&printsec=frontcover&hl=sl#v=onepage&q&f=false> [11.5.2011]
- Zupančič, D., 2010: Vidoviči in kultura oblikovanja prostora. V: AR Arhitektura raziskave 2010/1, str. 28-37. [elek. vir.]. Dostopno na: http://www.fa.uni-lj.si/filelib/9_ar/2010/ar_2010_1_clanki_domen_zupancic.pdf [10.11.2011]

Naložba v vašo prihodnost

OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski socialni sklad

mлада raziskovala iz gospodarstva Tina Demšar Vreš
tina.demsar@landscape.si
Landscape d.o.o.

Iz recenzije

Članek je del doktorske naloge in govori o prepletanju prvin arhitekture in krajine severnega Kvarnerja. Obravnava predvsem krajino in mesta (Dobrinj podrobneje), žal se ne ukvarja z elementi arhitekture podeželja (bunari, gumna, komarde, mrgari), ki krajino bistveno dopolnjujejo. Vključitev teh značilnih objektov bo v doktorsko nalogo nujno. Članek vsebuje opise urbanističnih, arhitekturnih in krajinarskih posegov.

Za arhitekturo in urbanizem bi bila potrebna tipološka raziskava, vezana na naravne danosti, tudi z geografskega vidika. V virih bi bilo treba uravnati vsa tri področja, kar predstavlja širši spekter znanj kot navajanje predvsem spletnih naslovov.

Recenzija je bila sprejeta na seji Znanstvenega sveta Projekta Kras2o11 dne 13.1.2012
Podpredsednik sveta, akademik prof. dr. Andrej Kranjc